

Heikki Patomäki: *Uusliberalismi Suomessa: Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*

Ideoiden markkinoista

Sosialismi, konservatismi ja liberalismi erilaisine johdannaisineen ovat kolme merkittävintä ihmisten suosiosta kamppailevaa teoreettista suuntausta. Ihmiset yrittävät ymmärtää niiden avulla yhteiskunnallisen elämän monimutkaisuutta. He johtavat niistä poliittiset ja taloudelliset tavoitteensa ja ratkaisuehdotuksensa havaitsemiinsa ongelmiin. Teorioiden merkitys on siinä, että ne tarjoavat omia kokemuksia vahvemman perustan asioita.

Näille ideoiden markkinoille Heikki Patomäki on tuonut oman liberalismia koskevan aikaansaannoksensa. Hän on ottanut tehtäväkseen osoittaa, että uusliberalismin historia on lyhyt, murheellinen ja hylättävä. Patomäki jäljittää isoa saalista. Jos hän on oikeassa, moni asia on syytä arvioida uudelleen. Liberalismin kannattajien on mietittävä omien käsitystensä pitävyyttä.

Uuden julkisjohtamisen opit voidaan heittää romukoppaan ja palauttaa hyvinvointivaltion kehittäminen julkisen hallinnon yksinoikeudeksi. Markkinoiden toiminnan sääntelyä on vahvistettava ja ay-liikkeelle annettava valta puuttua yritysten strategiaan ja operatiivisiin valintoihin. Kansainvälisessä kentässä on rajoitettava kaupan vapautta ja hallitusten on sallittava ohjata ihmisten, ajatusten, tavaroiden, palveluiden ja pääomien liikettä valtioiden välillä. Kansainvälisten organisaatioiden vaikutusvaltaa eri maiden poliittisessa ja taloudellisessa päätöksenteossa on hillittävä.

Pyrkimys käydä käsi käsi näin isoihin kysymyksiin herättää luonnollisesti kiinnostusta ja arvostusta. Epäilemättä jokainen niiden käsittelyä pohtinut on havainnut tiettyä pysähtyneisyyttä, ennalta lukkoon lyötyjen kannanottojen puolustamista, hyödyttöntä vastakkainasettelua, oman oikeaoppisuuden esiintuomista ja vastustajien vähättelyä. Tällaisessa ilmapiirissä ihmiset eivät etsi alkuperäisen ristiriidan ylittäviä, luovia ratkaisuja eivätkä vaivaudu löytämään toisiaan voidakseen luoda uutta.

Patomäki on uusliberalismia koskevassa analyysissään vilpittön eikä hänen tarkoituksiperiään ole syytä epäillä. Hänelle uusliberalismi edustaa yhteiskunnallisen pahan alkujuurta, jolle ei pitäisi antaa tilaa hyvinvointia rakentavassa yhteiskunnassa eikä kansainvälisissä suhteissa. Kuinka hyvin Patomäki on onnistunut tunnistamaan liberalismiin puutteet ja osoittamaan sen poliittisen päätöksenteon kelvottomaksi perustaksi?

Käsitteellisestä selkeydestä

Patomäki erittelee liberalismien historiaa kirjansa alussa hyvin lyhyesti. Tästä syystä tarkastelu on valitettavasti väistämättä pinnallinen ja vajavainen, eikä se tuo esille mitään uutta. Liberalismin käsitteellisessä tarkastelussa poliittinen liberalismi, talousliberalismi, usklassinen taloustiede ja uusliberalismi ovat monia merkityksiä ja ulottuvuuksia sisältäviä käsitteitä, joiden avaaminen olisi vaatinut Patomäeltä tehtyä enemmän työtä. Perustelien kannanottoani viidellä argumentilla.

Ensinnäkin on tietenkin totta, että John Stuart Millin ajatukset lähestyivät sosialismia ja että häneen vedoten on mahdollista ”kyseenalaistaa omistusoikeuden ’luonnollisuus’ ja rinnastaa se demokraattisen sosialismin teoriaan” (s. 24). Tätä kannanottoa ei voida kuitenkaan yleistää kovin moneen klassisen liberalismien teoreetikoon.

Toiseksi uusliberalismi on käsitteenä hyvin pulmallinen. On epäselvää kuinka sitä käyttävät sen ymmärtävät. Luki jalle jää vaikutelma, että jokainen, joka puhuu markkinoiden puolesta, kannattaa vapaata kilpailua ja vaatii totutusta poikkeavia muutoksia poliittis-hallinnollisiin käytäntöihin, edustaa uusliberalismia. Jos uusliberalismi tarkoittaa tätä kaikkea, on kysyttävä, voiko sen avulla enää erotella eri asioita toisistaan?

Kolmanneksi on syytä kysyä onko uuden julkisjohtamisen kehittäjiä ja kannattajia todella mahdollista pitää uusliberaaleina. Kysymys on aiheellinen, koska tunnen suomalaisia ja ulkomaisia uuden julkisjohtamisen kannattajia, jotka haluavat vilpittömästi uudistaa ja kehittää julkista hallintoa ja julkisia palveluita, mutta jotka eivät kuitenkaan halua tunnustautua tai julistautua uusliberaaleiksi.

Uuden julkisjohtamisen ideaa jossain määrin tuntevana olen huolestunut siitä, että Patomäki ei hyväksy tuhlausten ja tarpeettomien toimintojen tunnistamista ja poistamista. Tämä on huono perusta puolustaa hyvinvointivaltiota, koska juuri ne kalvavat maaperää hyvinvoinnin kehittämiseltä. Se, että palveluiden kehittämisessä ja järjeistämässä tukeudutaan perinteisiin keinoihin, ei ole uusliberalismin, vaan henkisen näköalattomuuden syytä. Ihmisten ja pyrkimysten

luokittelu vuohiin ja lampaisiin on huono keino keksii uusia mahdollisuuksia.

Viidenneksi on syytä muistuttaa teoreettisten ajattelutapojen kategorisen tuomitsemisen hyödyttömyydestä. Tässä tarkoituksessa liberalismi on erityisen suosittu kohde. Karl Marx arvosti Adam Smithiä ja muita klassisen koulukunnan edustajia, eikä hän kyseenalaistanut heidän motiivejaan. Edward Bernstein suositteli sosiaalidemokraateille, että he voisivat pitää hiukan pienempää ääntä liberalismista, koska ovat sen henkisiä perillisiä enemmän kuin edes ymmärtävät. Ehkä meidän vähäpätöisempien pitäisi noudattaa Marxin ja Bernsteinin esimerkkiä ja kehittää ajatteluamme etsimällä korjausta vaativia kohtia teoreettisessa ajattelussamme.

Poliittisesta päätöksenteosta

Patomäki tarkastelee monipuolisesti poliittis-hallinnollista päätöksentekoa kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Tapahtumat, joihin hän kiinnittää huomiota, ovat ajankohtaisia ja monimutkaisia. Tässä lienee syy siihen, miksi hän vetoaa lähes pääsääntöisesti johtopäätösten kannalta ratkaisevissa kohdissa yksittäisten toimijoiden sanoihin ja tekoihin syvällisen institutionaalisen analyysin sijasta. Valitettavasti hän ei pysty tuomaan uutta valoa ja tietämystä käsittelemisensä ilmiöihin, joita ovat mm. rahoitusmarkkinoiden vapauttaminen ja globaalinen instituutioiden toiminta.

Patomäki olettaa, että poliittisen päätöksenteon tarkoituksena on palvella uusliberalismia, supistaa julkista hallintoa ja vahvistaa markkinoiden asemaa yhteiskunnassa. Tämä olettamus on liian suoraviivainen ja asioita yksinkertaistava. Hallitusten toimintaa ei ensinnäkään voida kuvata sellaisella yksilöotteisella janalla, jonka ääripäin ovat uusliberalismi ja sen poliittinen antiteesi. Toiseksi hallitukset perustelevat pyrkimyksiään erilaisilla argumenteilla, joihin liberalismi ei edes kuulu. Kolmanneksi, vaikka hallitus ilmoittaa olevansa liberalismien asialla, se voi tehdä valintoja, jotka ovat sovitamattomassa ristiriidassa liberalismien periaatteiden kanssa. Tätä sanojen ja tekojen välistä ristiriitaa esiintyy poliittisessa päätöksenteossa.

Globaalista kehityksestä

Globaalia kehitystä tarkastellessaan Patomäki on ajankohteisella asialla. Suomi on monien maiden tapaan tänään olennainen osa globaalia maailmanjärjestystä, jonka toiminnan ymmärtämiseksi on hyödyllistä uhrata henkisiä ja tutkimuksellisia voimavaroja. Patomäen analyysi perustuu olettamukselle, jonka mukaan uusliberalismi ei aiheuta vaikeuksia pelkästään kansallisille hallituksille, vaan koko kansainväliselle järjestykselle. Kuinka oikeassa hän on?

Patomäen analyysin pulma on siinä, että hän jättää käsittelemättä sen tutkimusaineiston, joka ei tue hänen käsitystään. Maailmanjärjestys on yhä edelleen sekaisin kylmän sodan päättymisen jälkeen, jonka kiistattomia seurauksia ovat mm. sosialistisen maailman köyhyys, valtioiden väliset huomattavat varallisuuserot ja monien kolmannen maailman maiden korjaamattomilta tuntuvat vaikeudet. Liberaaleina itseään pitävät maat kuten Yhdysvallat ja yhteisöt kuten Eu-

roopan Unioni ovat korvanneet vanhan protektionismin käytäntöjä uuden protektionismin keinoin. Kehitysmaiden väliset tullimuurit ovat yhä edelleen korkeat ja vaikeuttavat niiden vaurastumista. Monet liberaaleista länsimaista voivat olla sisäisesti hyvin protektionistisia.

On helppoa vähätellä vapaata kauppaa kansainvälisen vaurauden ja rauhan edistäjänä, mutta mikä on sen vaihtoehto? Onko vaihtoehtona paluu takaisin kansojen väliseen kilpailuun, protektionismiin ja merkantilismiin? Eivätkö juuri nämä ole niitä tekijöitä, jotka ovat kautta historian aiheuttaneet epävakautta, uhkia ja sotia? Missä on se analyysi, jossa tavoitteena on luoda uutta ajattelua tähän dualismiin?

Tulevaisuudesta

Patomäen kirjan kolmas osa – tulevaisuus – on hämmentävä lukukokemus ainakin kolmesta syystä. Hän jättää ensinnäkin hyödyntämättä lähes kokonaan tulevaisuuden tutkimuksen ja skenaarioanalyysin potentiaaliset mahdollisuudet, mutta myös niiden luontaiset heikkoudet. On tietenkin totta, että ”tulevaisuutta voi tutkia vain, jos sen voi ensiksi kuvitella” (s. 193), mutta kuvittelua olisi hyvä täydentää jollain tavalla kerätyllä ja analysoidulla materiaalilla. Valitettavasti kirjassa esitetyt skenaarit potentiaalisista tulevaisuuksista jäävät aivan liikaa kuvittelun varaan ja se heikentää niiden arvoa.

Toinen syy lukukokemuksen hämmentävyyteen on tapa, jolla Patomäki tulkitsee uusliberalismia. Jokainen, joka on tutustunut liberalismiin klassisiin traditioihin, voi todeta, että Patomäki ei ole johtanut käsityksiään niistä. Tässä ilmenee se varsin yleinen ongelma, jonka mukaan liberalismiin kriitikoilla näyttää olevan tapana muotoilla mielessään oma kuva liberalismista ja sävyttää se kielteiseksi. Tällaista hyvin pinnallista ja kyseenalaista ajattelutapaa luonnehditaan dualistiseksi.

Edellä sanotun perusteella on kolmanneksi todettava, että liberalismi ei hyväksy väkivaltaa eikä sotia. Se puolustaa rauhaa ja kaikkien kansalaisten tasa-arvoista kohtelua lain edessä. Se ei hyväksy yhteiskunnallisia jännitteitä luovia etuoikeuksia. Se ei halua alistaa ihmisiä poliittisten fanaatikkojen armoille, vaan yrittää turvata heidän mahdollisuutensa puolustautua rauhanomaisesti ja demokraattisesti. Se uskoo jatkuvaan keskusteluun ja dialogiin, joiden avulla tiedoitetaan rajalliset ihmiset yrittävät ratkoa ongelmiaan.

Lopuksi

Kirjansa lopussa Patomäki puhuu uusklassisesta talousteoriasta ja väittää sen unohtaneen historialliset opetukset. Ilmaisu uusklassinen voi tarkoittaa neoklassista talousteoriaa, jolla viitataan maamme taloustieteen laitosten opetuksen ja tutkimuksen valtavirtaan ja jolla ei ole mitään tekemistä uusliberalismiksi väitetyn ilmiön kanssa. On kuitenkin mahdollista, että Patomäki on arvioinut kriittisesti neoklassista talousteoriaa, jonka hän on tulkinnut virheellisesti uusliberalistiseksi teoriaksi. Hän ei liene ainoa tämän virheen tehnyt. Liberalismin klassisessa traditiossa suhtaudutaan yhtä kriittisesti ja samoin äänenpainoin neoklassiseen – uusklassiseen – talousteoriaan kuin Patomäki.

Patomäen kirjaa lukeva odottaa kirjan tuovan esille jotain uutta tietämystä ja kannustavan muuttamaan omaksuttuja käsityksiä uusliberalismiksi luonnehditusta ilmiöstä. Kirja ei valitettavasti anna luotettavaa vastausta uusliberalismin Suomeen tulosta eikä sen vaikutuksista. Se täyttää kuitenkin tehtävänsä siinä mielessä, että se kertoo, ei vain kirjoittajan, vaan myös monien muiden vaikeuksista ymmärtää yhä monimutkaisemmaksi käyvää todellisuutta. Tässä pyrkimyksessä on syytä olla tyytyväinen jokaiseen yritykseen.

RISTO HARISALO